

УДК 336.67

DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-29-29>

Соломянова-Кирильчук К. О.
*аспірантка кафедри фінансів
Національного аерокосмічного університету
імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»*

Solomianova-Kyrylchuk Kateryna
*postgraduate student of Finance Department,
National Aerospace University
«Kharkiv Aviation Institute»*

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «САНАЦІЯ» ЧЕРЕЗ ВИВЧЕННЯ ЇЇ ВИДІВ І ФУНКЦІЙ

Анотація. В роботі пропонується підхід до визначення економічної сутності поняття через вивчення його видів і функцій з метою уточнення змісту терміну «санация». В статті зазначається, що механізм санації недостатньо використовується у вітчизняній практиці, у той час як в розвинених країнах перевага віддається відновленню платоспроможності перед банкрутством. Серед іншого це пов'язано із недостатнім вивченням процедури в контексті українських реалій. Авторка розглядає економічну сутність санації як похідну від її видів і функцій. Тому в статті запропоновано класифікацію існуючих видів санації, а також розглядаються функції і завдання, які виконує санація на макро- і мікрорівні. Проведені дослідження дали змогу запропонувати авторське тлумачення терміну «санация», що ляже в основу подальших досліджень, зокрема вивчення санаційного потенціалу підприємств машинобудування.

Ключові слова: санація, відновлення платоспроможності, банкрутство, фінансово-економічні кризи, функції санації, класифікація видів санації.

Постановка проблеми. В умовах світових фінансово-економічних криз більшість економічно нестабільних пострадянських країн знаходяться у стані перманентних соціально-економічних перетворень. Такі виклики потребують нових підходів, адже все більше вчених схильні до думки, що сучасна теоретична економіка концентрується навколо фактів і наслідків, не приділяючи достатньої уваги завчасному виявленню і реагуванню на події і явища, що є руйнівними для суспільства і господарства як цілих країн, так і окремих регіонів [1; 2; 3]. Ця думка знаходить своє відображення в статистичних даних: співвідношення підприємств, по яких була зупинена справа внаслідок санаційних заходів до тих, проти яких було порушено справу про банкрутство – складає менше ніж 1% [4].

В той час як процесуальним засадам інституту банкрутства увага приділяється в достатньому об'ємі для розбудови даного питання, то діагностування ступеню ризику настання банкрутства, оцінювання можливостей щодо подолання кризи і стабілізації економічного стану підприємств шляхом санації – досліджуються недостатньо.

В зарубіжній практиці найвідомішими дослідниками є У. Бівер, Е. Альтман. Але зарубіжний досвід в розрізі питання санації не зовсім релевантним, бо в країнах з розвинутою ринковою економікою інститути банкрутства і відновлення платоспроможності розбудовувались сторіччями. Ці питання не є новими і для нашої країни, але принципи, методи і процедури профілактики кризових явищ і відновлення суб'єктів господарювання у порівнянні із зарубіжною теорією і практикою управління підприємствами з одного боку розвинуті недостатньо, а з іншого – суттєво відрізняються через передумови, процедурні, законодавчі відмінності і різний поточний стан розвитку економік.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних вчених проблемою санації займалися О. Терещенко, Є. Геєць, Л. Лігоненко, Є. Андрушак, Т. Клебанова, Т. Донченко, В. Василенко, С. Салига, А. Череп та ін. Кожен з авторів має власне бачення визначення поняття санація. Але на думку автора цей аспект потребує доопрацювання. Оскільки через визначення сутності поняття, класифікації і декомпозиції явища, яке воно описує

можна обґрунтувати і систематизувати наявні і отримати нові знання, що ляжуть в основу подальших досліджень з оцінювання передумов вдалої санації. Це також є важливим напрямком дослідження, бо наявні труднощі здебільшого пов'язані з процедурною складовою, організацією і управлінням санації, а не з оцінюванням наявних передумов для її вдалої реалізації. Але оцінювання допомагає підвищити ефективність санаційних заходів, прискорює прийняття рішень і може бути використана в системі профілактики кризових явищ на підприємствах.

Отже, метою дослідження є класифікація видів санації, визначення її функцій і складових за допомогою методів аналізу, синтезу, узагальнення, формалізації та інших методів логічного пізнання і уточнення на базі отриманої інформації поняття «санація».

Виклад основного матеріалу. Майже кожен з науковців, що досліджує питання відновлення платоспроможності боржника має власне тлумачення не тільки самого терміну санації, а й його походження. Деякі з них вважають, що цей термін походить від латинського *sanare* (лікувати) – тим самим акцент зміщується на об'єкт і суб'єкт, деякі – що від *sanatio* (видужання) – наголос на процес. Але обидва ці слова походять від латинського *sanos* – здоров'я, що відображає глибинну сутність явища санації: процес досягнення фінансово-економічного здоров'я суб'єктом господарювання за допомогою будь-яких дій, об'єктів, методів.

Одним з найпоширеніших визначень, на основі якого формують свої уточнені варіанти вчені пострадянських країн, серед іншого і українські, наприклад О. Терещенко [5, с. 21], є те що наводять зарубіжні автори Б. Боккенфорде [6], Н. Цдровомисльов, М. Геллінк [7]: санація – це система фінансово-економічних, виробничо-технічних, організа-

ційно-правових заходів, спрямованих на досягнення або відновлення платоспроможності, прибутковості і конкурентоспроможності підприємства в довгостроковому періоді. Але таке визначення не є вичерпним, бо не враховує усіх аспектів оздоровчих процедур, а будь-яке явище є похідною від його функцій і видів. Тому воно потребує уточнення.

Звернемося до офіційного тлумачення. Закон дає наступне визначення цієї категорії [8]: санація – система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та/або зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника.

Визначення запропоноване в законі є дещо вузьким, насамперед це пов'язано з тим, що закон розрізняє судову і досудову санацію. З юридичної точки зору ця відмінність суттєва, бо вчиняються різні процесуальні дії. Але з економічної ця відмінність невідома, бо головне – це факт видужання підприємства. Більш того, деюре існує тільки ці два види санації, а дефакто – підприємства в рамках систем антикризового менеджменту та раннього попередження банкрутства провадять оздоровчі заходи, спрямовані на відновлення платоспроможності в довгостроковому періоді без повідомлення державних структур. Отже авторка пропонує відзначити такий вид санації, як профілактичну.

Класифікація дозволяє систематизувати знання про об'єкти і явища, робити висновки щодо їх властивостей, складових і проявів, а саме це лягає в основу визначення терміну, який означає конкретне явище. У таблиці 1 наведено класифі-

Таблиця 1

Класифікація видів санації

№ з/п	Ознака класифікації	Класифікація	Пояснення
I	За метою проведення	Оперативна	Проводиться на стадії легкої фінансової кризи або після виявлення ознак кризи за допомогою методів експрес-діагностики. Це система заходів, спрямованих на досягнення термінових змін у короткостроковому періоді.
		Тактична	Система заходів, спрямованих на досягнення фінансової рівноваги підприємства в довгостроковому періоді.
		Стратегічна	Спрямованість не тільки на відновлення платоспроможності, але й на досягнення сталого розвитку в довгостроковому періоді.
II	За терміном проведення	Загальна	До 12 місяців.
		Спеціальна	Може бути скорочена (6 міс.), або подовжена (18 міс.), наприклад для містоутворюючих, сільськогосподарських, особливо небезпечних підприємств.
III	За суб'єктом проведення	Внутрішня	Санування і відновлення платоспроможності за рахунок власних трудових резервів.
		Зовнішня	З залученням зовнішніх агентів, враховуючи призначення арбітражного керуючого.
IV	За джерелами фінансування	Автономна	За рахунок власних коштів (лише кошти підприємства, наприклад, амортизація, прибуток, кошти від реструктуризації та власників).
		Гетерономна	За рахунок запозичених коштів. Має на увазі залучення запозичених коштів (в т.ч. доходи майбутніх періодів).
V	За змістом санаційних заходів	Фінансова	Заходи відновлення фінансової рівноваги, наприклад, залучення коштів, продаж активів, робота із дебіторською заборгованістю.
		Технологічна	Заходи спрямовані впровадження інновацій, новітніх ідей, що здешевлять собівартість, прискорять операційний і фінансовий цикл, сприятимуть зацікавленості з боку інвесторів.
		Організаційно-правова	Реорганізація, зміна організаційно-правового статусу, зміна менеджменту, закриття/відкриття філій, звільнення підприємства від непродуктивних виробничих структур і інші заходи, що допоможуть посилити життєздатність підприємства.
		Виробничо-технічна	Заходи спрямовані на технічне оновлення і оптимізацію виробничих процесів, наприклад, заміна технологічних ліній тощо.
		Кадрова	Скорочення штату, залучення нових фахівців, перепідготовка і підвищення кваліфікації.

Джерело: складено автором на основі [9; 10]

Функції і завдання санації

Функція	Завдання	
	Макро рівень	Мікро рівень
Соціальна	Збереження містоутворюючих підприємств, галузевих лідерів з метою запобігання негативним соціальним наслідкам	Збереження робочих місць і виплата заробітних плат у повному обсязі
Запобіжна	Запобігання масовим банкрутствам і колапсу в економіці	Недопущення банкрутства окремого підприємства
Стимулююча	Перегляд взаємозв'язків підприємства з іншими гравцями ринку. Стимул до впровадження антикризового управління на підприємствах-контрагентах і конкурентах	Активізація змін на підприємстві: впровадження інновацій, нових схем маркетингу, виробництва, зміни у поведінці менеджменту тощо
Контрольна	Контроль стану інших підприємств в галузі. Завчасне реагування на прояви кризи.	Контроль стану підприємства та недопущення розгортання кризи
Планувальна	Координація дій різних суб'єктів економічної діяльності з метою запобігання банкрутства сануюмого підприємства	Планування оздоровчих заходів в рамках санаційного плану
Розвитку	Ефективне зростання державної економіки і забезпечення механізмів ринкової конкуренції	Відновлення платоспроможності і досягнення конкурентоспроможності в довгостроковому періоді
Перерозподільна	Перерозподіл коштів між боржниками, кредиторами, інвесторами і здоровими підприємствами	Перетікання грошових, трудових, матеріальних та інших ресурсів між окремими підрозділами підприємства
Дослідницька	Вивчення явищ банкрутства і санації через узагальнення досвіду окремих підприємств з метою вдосконалення загальнодержавного і локального антикризового управління	Вивчення наявних проблем, факторів, які спричинили настання кризи, пошук шляхів і оцінювання потенціалу для ефективного її подолання

Джерело: складено автором

кацію видів санації за різними ознаками. Деякі автори пропонують і інші класифікаційні ознаки, проте наведені у таблиці є найбільш об'єктивними і логічними на думку авторки.

Санація як профілактична і досудова, так і та, що проводиться в процесі провадження у справі про банкрутство, особливо для машинобудівних підприємств, в першу чергу має бути спрямована на збереження підприємства, а вже потім задоволення вимог кредиторів. Тому в багатьох європейських країнах заохочують дуже м'які позасудові добровільні форми оздоровлення або ліквідації неплатоспроможних підприємств. За думкою західних експертів у реаліях перехідної економіки, коли недостатньо кейсів з ефективного відновлення платоспроможності і діяльності підприємств в рамках судових проваджень, варто віддати перевагу позасудовим процедурам санації [11].

У нашій країні, на жаль, частіше дотримуються британської моделі, при якій на перший план виходить задоволення вимог кредиторів будь-якою ціною. З одного боку, це стимулює конкурентоспроможний бізнес і звільняє економіку від неефективних структур. Але з іншого боку, ліквідація підприємства як цілісної виробничої соціально-економічної системи може викликати ряд кризових явищ по всьому ланцюгу створення споживчої вартості, а, крім того, привести не тільки до втрати капіталу акціонерами (інвесторами), але й до непокриття збитків кредиторів, що руйнує цикли створення споживчої вартості, веде до негативних соціальних, економічних і навіть екологічних наслідків. Тому стає очевидним, що варто враховувати вплив санації підприємства не тільки на рівні конкретного підприємства, але й на рівні галузі і економіки в цілому.

Отже, щоб дати максимально точне і ємкісне визначення поняття «санація» було визначено функції і задачі, які вона виконує на макро і мікро рівні. Під функціями санації варто розуміти сукупність завдань і дій, які реалізуються в рамках втілення на підприємстві плану оздоровлення, що має на меті досягнення необхідного результату, а саме фінансової стабільності конкретного суб'єкту

господарювання і покращення соціально-економічних відносин на ефективніші.

Варто зауважити, що деякі вчені [12 с. 87; 13] відносять окремі функції до певного рівня. Так на макро рівні визначають такі функції:

- забезпечення зростання ефективного розвитку економіки;

- контрольна;

- соціальна.

До мікро рівня відносять такі функції:

- попереджувальна (запобіжна);

- стимулююча;

- планування;

- перерозподільна.

Але на думку авторки всі функції проявляють себе і на макро, і на мікро рівні через різні завдання. У таблиці 2 проаналізовано, через які завдання проявляють себе функції санації на різних рівнях.

Отже, беручи до уваги види і функції санації, авторка пропонує власне уточнене трактування: санація – це система не примусових і примусових заходів фінансового, технологічного, виробничо-технічного, організаційно-правового і кадрового характеру, що проводяться внутрішніми і/або зовнішніми суб'єктами з метою профілактики банкрутства і його макроекономічних наслідків, а також оздоровлення підприємства з відновленням платоспроможності і досягненням конкурентоспроможності у довгостроковому періоді.

Висновки. Отже було виділено види санації, наведено їх класифікацію, а також визначено її функції на макро і мікро рівні. Ґрунтуючись на отриманих результатах авторкою було запропоноване власне тлумачення поняття санація. Це базовий крок до вивчення теоретичних і практичних передумов проведення вдалої санації підприємств.

Подальші дослідження будуть спрямовані на дослідження санаційного потенціалу, санаційної спроможності, а також визначення його складових і показників, що їх характеризують.

Список використаних джерел:

1. Блауг М. Методология экономической науки, или Как экономисты объясняют. Москва : Журнал Вопросы экономики, 2004. 416 с.
2. Ананьин О.И. Структура экономико-теоретического знания: Методологический анализ. Москва : Наука, 2005. 145 с.
3. Jerry A. Scott F. Interdisciplinarity: A critical assessment. *Annual Review of Sociology*. 2009. № 356. С. 43–65.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.01.2020).
5. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2008. 412 с.
6. Bockenforde B., Schaffer Verlag f. Unternehmensanierung. Stuttgart : Wirtschaft und Steuern, 1991. Pp. 232.
7. N. Zdrovomyslow, C. Spies, M. Gellink. Sanierung in Krisenzeiten. *Der Betriebswirtschaft*. 2004. № 2. P. 25–35.
8. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19> (дата звернення: 10.01.2020).
9. Крюков А.Ф. Досудебная санація кризисных предприятий. Экономика, статистика и информатика. *Вестник УМО*. 2004. № 1. С. 26–35.
10. Управління фінансовою санацією підприємства : навчальний посібник / За ред. Данилюка М.О., Савича В.І. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 320 с.
11. Економіка підприємства: магістерський курс : підручник. Ч. 1 / За ред. Загірняка М.В., Перерви П.Г., Маслак О.І. Кременчук : ТОВ "Кременчуцька міська друкарня", 2015. 736 с.
12. Кондрашихін А.Б., Пепа Т.В., Федорова В.О. Фінансова санація і банкрутство підприємств : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 208 с.
13. Андрущак С.М., Біленька В.А. Фінансова санація як спосіб запобігання банкрутству підприємств. *Молодий вчений*. 2018. № 9(2). С. 451–456.

References:

1. Blaug M. (2004) Metodologiya ekonomicheskoy nauki, ili Kak ekonomisty ob"yasnyayut [Methodology of Economic Science, or How Economists Explain]. Moscow: Zhurnal Voprosy ekonomiki. (in Russian)
2. Anan'in O.I. (2005) Struktura ekonomiko-teoreticheskogo znaniya: Metodologicheskii analiz [The structure of economic-theoretical knowledge: methodological analysis]. Moscow: Nauka. (in Russian)
3. A. Jerry, F. Scott (2009) Interdisciplinarity: A critical assessment [Interdisciplinarity: A critical assessment]. *Annual Review of Sociology*, no. 356, pp 43–65. (in English)
4. State Statistics Service of Ukraine [Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 10 January 2020). (in Ukrainian)
5. Tereshhenko O.O. (2008) Finansova sanacija ta bankrutstvo pidpryemstv [Financial reorganisation and bankruptcy of enterprises]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
6. Bokkenforde B., Shaffer F. (1991) Unternehmensanierung [Corporate restructuring]. Stuttgart: Economics and Taxes. (in German)
7. Tdrovomisl'ov N., Shpis K., Gellink M. (2004) Zanirung in Krizentsayten [Rehabilitation in a crisis]. *Business Economics*, no 2, pp 25–35. (in German)
8. Kodeks Ukrainy z procedur bankrutstva (2018) [Bankruptcy Code of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19> (accessed 10 January 2020). (in Ukrainian)
9. Kryukov A.F. (2004) Dosudebnaya sanatsiya krizisnykh predpriyatij [Pretrial reorganization of crisis enterprises]. *Economics, statistics and computer science. Bulletin of UMO*, no 1, pp 26–35. (in Russian)
10. Danyljuk M.O., Savych V.I. (2006) Upravlinnja finansovoju sanacijeu pidpryemstva [Management of financial sanitation]. Kyiv: Center for Literature. (in Ukrainian)
11. Zaghirnjak M.V., Pererva P.Gh., Maslak O.I. (2015) Ekonomika pidpryemstva: maghisterskyj kurs [Economy of enterprises: master's course]. Kremenchug: LLC "Kremenchug City Printing House". (in Ukrainian)
12. Kondrashykhin A.B., Pepa T.V., Fedorova V.O. (2007) Finansova sanacija i bankrutstvo pidpryemstv [Financial rehabilitation and bankruptcy of enterprises]. Kyiv: Center for Educational Literature. (in Ukrainian)
13. Andrushhak Je.M., Bilenjka V.A. (2018) Finansova sanacija jak sposib zapobighannja bankrutstvu pidpryemstv [Financial sanitation as a way of preventing bankruptcy of enterprises]. *Young scientist*, no 9(2), pp 451–456. (in Ukrainian)

МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ «САНАЦИЯ» ЧЕРЕЗ ИЗУЧЕНИЕ ЕЕ ВИДОВ И ФУНКЦИЙ

Аннотация. В работе предлагается подход к определению экономической сущности понятия через изучение его видов и функций с целью уточнения содержания термина «санація». В статье отмечается, что механизм санації недостаточно используется в отечественной практике, в то время как в развитых странах предпочтение отдается восстановлению платежеспособности перед банкротством. Среди прочего это связано с недостаточной изученностью процедуры в контексте украинских реалий. Автор рассматривает экономическую сущность санації как производную от ее видов и функций. Поэтому в статье предложена классификация существующих видов санації, а также рассматриваются функции и задачи, которые выполняет санація на макро и микро уровне. Проведенные исследования позволили предложить авторское толкование термина «санація», которое ляжет в основу дальнейших исследований, в частности изучение санационного потенциала и санационной способности.

Ключевые слова: санація, восстановление платежеспособности, банкротство, финансово-экономические кризисы, функции санації, классификация видов санації.

METHODICAL APPROACH TO DETERMINING THE ECONOMIC SENCE OF THE CONCEPT "SANITATION" THROUGH STUDYING ITS TYPES AND FUNCTIONS

Summary. The economy of Ukraine is still developing. Therefore, every year many enterprises go bankrupt. The number of open bankruptcy cases is increasing under the influence of global financial and economic crises, internal problems, including the conflict in the east of the country. Such challenges require new approaches. The number of bankrupt enterprises is increases. At the same time, the number of enterprises restored solvency are remains critically low. The one of the reasons of this situation is that nowadays, economic science pays more attention to studies of the crisis fact and its consequences. Meanwhile there is lack of researches on the early warning, prevention and response for solvency problems. Therefore, studies of sanation as a method of restoring solvency are relevant. To explore the phenomenon the concept study is necessary. Therefore, this work is devoted to studying the economical meaning of the concept "sanation" through its types, classification and functions. There is a discussion of the approaches to the determination of sanation among Ukrainian and foreign scientists in the article. It also considers the current legislation approach to this term. The author explains why these definitions require refinement. The issue of preventive sanation is also raised. Preventive sanation is the kind of renovation enterprises implement in the crisis management's boundaries. A classification of the types of rehabilitation according to five different characteristics is proposed. Each feature is explained. There is also a reference to the foreign experience of reorganization of enterprises. Two approaches are considered. The priority is given to the satisfaction of creditors according to the first approach. The priority is the preservation of the enterprise and the interests of workers in the second case. The author emphasizes that bankruptcy of enterprises has unpleasant social consequences. She notes that sanation is a preferable method overcoming the bankruptcy. To prove this, the functions of rehabilitation at the macro and micro level are considered. The author offers her own refined definition of the «sanation» based on the classification and functions of enterprises solvency renovation.

Key words: sanation, renovation of solvency, bankruptcy, financial and economic crises, sanation functions, sanation types and classification.